

DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2021.3K(131).75

УДК 373; 378

Піддячий М.І.,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної Слов'янської Академії освіти
імені Яна-Амоса Коменського,
головний науковий співробітник відділу профільного навчання,
Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Організація процесу формування здоров'язберігаючої компетентності старшокласників розробляється виходячи із суперечностей особистісного і процесуального характеру, що знаходяться у межах екологічної культури, здоров'явтратності та технологій відновлення, стереотипів поведінки, рівнів медичних послуг тощо. Алгоритм дій здоров'язбереження старшокласників розробляється на основі інтегрованої оцінки їх морфо-функціонального стану.

Основні принципи і форми оздоровчо-профілактичних заходів для старшокласників розробляються у теорії і методиці фізичного, психологічного, соціального й духовного здоров'я на основі виявлених філософських, культурологічних, медико-біологічних, психолого-педагогічних, соціально-професійних аспектів його формування. Гармонізація психологічної сфери старшокласників здійснюється засобом впливу на організацію їхнього здорового способу життя.

Висновок. У процесі розроблення теорії здоров'язберігаючої компетентності старшокласників враховуються ієрархічні ознаки компетентностей, що гуртуються на їхніх якостях і проявляються в певних способах поведінки, які спираються на психофізіологічні функції й мають широкий практичний контекст та наділені високим ступенем універсальності.

Ключові слова: здоров'язбереження; компетентність; освітній процес; психологічний досвід; розвиток; свідомість.

Поддячий Н.И. Теоретические основы формирования здоровьясохраняющей компетентности старшекласников в образовательном процессе. Организация процесса формирования здоровьясохраняющей компетентности старшекласников развивается на основе противоречий личного и процессуального характера, которые находятся в рамках экологической культуры, технологий оздоровления, стереотипов поведения, уровней медицинских услуг и т.д. Алгоритм действий по сохранению здоровья старшекласников разработан на основе комплексной оценки их морфо-функционального состояния.

Основные принципы, формы оздоровительно-профилактических мероприятий для старшекласников разрабатываются в теории и методологии физического, психологического, социального и духовного здоровья на основе выявленных философских, культурных, медико-биологических, психологических и педагогических, социально-профессиональных аспектов его формирования. Гармонизация психологической сферы старшекласников осуществляется с помощью влияния на организацию их здорового образа жизни.

Выводы. В процессе разработки теории здоровьясохраняющей компетентности старшекласников учитываются иерархические признаки компетентностей, которые сгруппированы по своим качествам и проявляются в определенных способах поведения, которые опираются на психофизиологические функции и имеют широкий практический контекст наделяются высокой степенью универсализации.

Ключевые слова: экономия здоровья; компетенция; образовательный процесс; психологический опыт; развитие; сознание.

Piddiachyi Mykola. Theoretical principles of formation of health-saving competence of high school students in the educational process. Organization of the process of formation of health-saving competence of high school students is developed on the basis of contradictions of personal and procedural nature, which are within the framework of ecological culture, health and recovery technologies, stereotypes of behavior, levels of medical services, etc. The algorithm of actions of health preservation of high school students is developed on the basis of an integrated assessment of their morpho-functional state, taking into account the methodology and technology of physical development.

The basic principles and forms of health and preventive measures for high school students are developed in the theory and methodology of physical, psychological, social and spiritual health on the basis of the identified philosophical, cultural, life sciences, psychological and pedagogical, socio-professional aspects of its formation.

Harmonization of the psychological sphere of high school students is carried out by means of influence on the organization of their healthy lifestyle (separation of vital interests; timely detection, prevention and neutralization of real and potential threats; healthcare; educational, scientific, scientific, technical and innovative policy; culture; socialization; ecology, etc.). In this context, the educational process methodologically lays down the norms of a healthy lifestyle in the educational process of general secondary education – comprehensive development, its achievement is ensured by creating conditions for the formation of competences necessary for the organization of successful life on the basis of both the internal volume of the learned and the possibilities of its use (both structural, morphological and functional, active qualities), which encourages to structure the personal characteristics of the high school student in order to fix his educational result in the form of competencies.

The initial level of development of competences is knowledge, skills, skills that move from cognitive (knowledge) and operational and technological (skill) components to motivational, ethical (value orientations), social and behavioral. Mastering them allows you to form abstract thinking, self-reflex, defend your own position, self-assess, think critically, and at the next stages of development to be included in the projection of systemic activity.

Conclusion. In the process of developing the theory of health-saving competence of high school students, hierarchical signs of competences that are grouped on their qualities and manifested in certain ways of behavior, which rely on psychophysiological functions and have a wide practical context and are endowed with a high degree of universalization, are taken into account.

Keywords: health saving; competence; educational process; psychological experience; development; consciousness.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Здоров'язберігаюча компетентність є набутою в результаті діяльності складовою частиною характеристики старшокласника, що розглядається як інтегрований результат неперервного розвитку в умовах освітнього процесу. Підґрунтям для формування здоров'язберігаючої компетентності є знання, уміння й навички, накопичені у навчально-виховній взаємодії і застосуванні досвіду життєдіяльності. Окреслений напрям дослідження є актуальним, оскільки він стосується питань складників гармонізованого розвитку старшокласників, з одного боку, і неперервності суспільного розвитку, з іншого боку.

Використана література. Використано матеріали, автори яких у зазначеному контексті проводили наукові розвідки: І. Д. Бех, Ю. Д. Бойчук, М. С. Гончаренко, І. А. Зязюн, Т. М. Камінська, Н. І. Коцур, Н. М. Малоштан, О. І. Міхеєнко, В. В. Мясоедов, В. М. Піддячий, Н. О. Сибірня, Е. М. Солошенко, Л. С. Стрельников, О. П. Стрілець.

Формулювання мети статті. Гармонізована молодь є запорукою неперервного розвитку суспільства та стратегічним ресурсом гуманітарної безпеки України. Відповідно, метою статті є розроблення теоретичних засад формування здоров'язберігаючої компетентності старшокласників у процесі взаємодії в умовах освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Відсутність достатніх ресурсів для здійснення системних розробок та застосування їх результатів у напрямі зміцнення здоров'я молодого покоління та їх своєчасної соціалізації на наступних етапах взаємодії призводить до зменшення тривалості життя (Україна – 66,1 років для чоловіків і 76 років для жінок; Європа – 72,5 та 80), а відповідно і зменшення чисельності населення України.

Організація процесу формування здоров'язберігаючої компетентності старшокласників має стати ключовим питанням в освіті, адже воно є одним із показників безпекового рівня, що відображає культурологічний рівень та перспективи соціально-економічного розвитку держави [2, с. 42]. Розбудова системи формування здоров'язберігаючої компетентності старшокласників потребує розроблення тезаурусу та вивчення факторів, які впливають на стан їхнього здоров'я [7, с. 100] (екологічна культура, стереотипи поведінки, стан медичних послуг, здоров'явтратність в умовах освітнього процесу тощо).

Особливої уваги потребує здоров'я юнаків допризовного віку, що готують себе до проходження строкової та професійної військової служби, а також старшокласників у яких присутні хронічні захворювання, морфо-функціональні відхилення та нервово-психічні розлади. Це спонукає до алгоритму дій у напрямі розроблення: 1) теорії і методики фізичного, психологічного, соціального й духовного здоров'я на основі виявлення філософських, культурологічних, медико-біологічних, психолого-педагогічних, соціально-професійних аспектів його формування; 2) шляхів та механізмів реалізації здоров'ярозвиваючих технологій, спрямованих на стабілізацію основних показників здоров'я [1, с. 5].

Динаміка проблем особистісного та суспільного характеру відтісняє на другий план процес гармонізації психологічної сфери старшокласників [8, с. 105] засобом організації їх здорового способу життя. Її формування віддається на відкуп самоорганізації та виховання у родині з її обмеженими можливостями [9, с. 108]. Разом з тим розробленням та впровадженням здоров'ярозвиваючих технологій мають займатися спеціальні суспільні інституції з потужною науковою та експериментальною базою. Вони повинні забезпечити розвиток старшокласників та їхнього здоров'я, покращувати психофізіологічні показники та їх функціональність.

Гармонізація старшокласника здійснюється на основі концепції розвитку на вікових етапах. Складові концепції розкривають шляхи розбудови здорового способу життя (захищеність життєво важливих інтересів; своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз; охорона здоров'я; освітня та наукова, науково-технічна та інноваційна політика; культура; соціалізація; екологія тощо). У ній виокремлено пріоритети особистісних та національних інтересів (духовність; моральність; інтелект; особиста, психофізіологічна та соціальна ідентичність, пам'ять).

У цьому контексті в освітній процес методологічно закладаються норми здорового способу життя в умовах освітнього процесу загальної середньої освіти – всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості [10, с. 270]. Її досягнення забезпечується створенням умов формування компетентностей необхідних для організації успішної життєдіяльності [4, с. 317]. Для життя і діяльності старшокласників важливий як внутрішній об'єм засвоєного, так і можливість його використання (як структурні, морфологічні, так і функціональні, діяльнісні якості), що спонукає структурувати особистісну характеристику старшокласника з метою фіксації його освітнього результату [3, с. 275] у вигляді компетентностей.

Початковим рівнем розвитку компетентностей є знання, уміння, навички, які переходять від когнітивної (знання) і операційно-технологічної (уміння) складових до мотиваційної, етичної (ціннісні орієнтації), соціальної і поведінкової. Оволодіння ними потребує від старшокласника: абстрактного мислення, саморефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення. Зазначимо, що на наступних етапах розвитку старшокласник представляється за складовими компетентностей, які характеризуючи його за мірою здібностей, дають змогу включитись у діяльність [5, с. 145].

Маючи певну ієрархію, компетентності ґрунтуються на якостях старшокласників і проявляються в певних способах їхньої поведінки, які спираються на психофізіологічні функції, що мають широкий практичний контекст [6, с. 102] та наділені високим ступенем універсалізації.

Висновки. У процесі розроблення теорії здоров'язберігаючої компетентності старшокласників враховуються ієрархічні ознаки компетентностей, що гуртуються на їхніх якостях і проявляються в певних способах поведінки, які спираються на психофізіологічні функції й мають широкий практичний контекст та наділені високим ступенем універсалізації.

Формування здоров'язберігаючої компетентності старшокласників спрямовується на підвищення рівня функціонування організму та гармонізованості їхньої психологічної сфери за рахунок стратегії здорового способу життя у якій реалізуються особистісно орієнтований та діяльнісний підходи.

Література

1. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія. (2017). Харків: Вид. Рожко С. Г, 488 с.
2. Піддячий, В. М. (2014). Мотивація до здійснення професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Education and pedagogical sciences (Освіта та педагогічна наука)*. № 2 (163), С. 41–47.
3. Піддячий В. М. (2015). Обґрунтування сутності професійного саморозвитку майбутнього педагога. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць. Харків : НТУ «ХПІ», Вип. 43 (47), С. 271–280.
4. Піддячий М. І. (2020). Ключові компетентності старшокласників: організація здорового способу життя. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ, Вип. 3, С. 315–319.
5. Піддячий М. І. (2015). Навчально-виховний комплект старшокласників: соціально-професійна орієнтація. *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. Праць*. Київ: Пед. думка, Вип. 15 (2), С. 141–149.
6. Піддячий М. І. (2014). Навчально-виховний процес профільної школи: соціально-професійне спрямування. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Вип. 17, С. 98-105.
7. Піддячий М. І. (2018). Соціально-професійний розвиток старшокласників: праця як основа життєдіяльності та поступу. *Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць*. Вип. 10. Полтава : ПОІП ПО, С. 98-108. Отримано з http://poippo.pl.ua/images/FILES/nml/elektronni_vydannia_POIPPO/2018/Zb_nauk_tech_integr_vyp.10.pdf
8. Піддячий М. І. (2019). Соціально-професійний розвиток: компетентісно орієнтоване навчання старшокласників. *Компетентісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи: збірник тез I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Компетентісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи», Київ, 30 вересня 2019 р. (наукове електронне видання)*. Київ : Педагогічна думка, С. 104-107.
9. Піддячий М. І. (2019). Соціально-професійний розвиток: компетентності старшокласників та студентів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VII: Ідентичність і свобода в освіті та науці. Конін – Ужгород – Бельсько-Бяла – Київ: Посвіт*, С. 107-110.
10. Піддячий М. І. (2019). Сутність формування компетентностей старшокласників. *Реалізація компетентісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти: Зб. наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 листопада 2019 р.)*. Київ : Пед. думка, С. 269-272.

References

1. Zahalna teoriia zdorovia ta zdoroviazberzhennia : kolektyvna monohrafiia. (2017). Kharkiv: Vyd. Rozhko S. H, 488 s.
2. Pididiachyi, V. M. (2014). Motyvatsiia do zdiisnennia profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia. *Education and pedagogical sciences (Osvita ta pedahohichna nauka)*. № 2 (163), S. 41–47.
3. Pididiachyi V. M. (2015). Obgruntuvannia sutnosti profesiinoho samorozvytku maibutnoho pedahoha. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity : zb. nauk. prats*. Kharkiv : NTU «KhPI», Vyp. 43 (47), S. 271–280.
4. Pididiachyi M. I. (2020). Kliuchovi kompetentnosti starshoklasnykiv: orhanizatsiia zdorovoho sposobu zhyttia. *Naukovyi chasopys Nats. ped. un-tu imeni M. P. Drahomanova. Serii № 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*. Kyiv, Vyp. 3, S. 315–319.
5. Pididiachyi M. I. (2015). Navchalno-vykhovnyi komplekt starshoklasnykiv: sotsialno-profesiina oriantatsiia. *Problemy suchasnoho pidruchnyka: zb. nauk. Prats*. Kyiv: Ped. dumka, Vyp. 15 (2), S. 141–149.
6. Pididiachyi M. I. (2014). Navchalno-vykhovnyi protses profilnoi shkoly: sotsialno-profesiine spriamuvannia. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*. Vyp. 17, S. 98-105.
7. Pididiachyi M. I. (2018). Sotsialno-profesiinyi rozvytok starshoklasnykiv: pratsia yak osnova zhyttiediialnosti ta postupu. *Tekhnolohii intehratsii zmistu osvity : zb. nauk. prats*. Vyp. 10. Poltava : POIP PO, S. 98-108. Otrymano z http://poippo.pl.ua/images/FILES/nml/elektronni_vydannia_POIPPO/2018/Zb_nauk_tech_integr_vyp.10.pdf
8. Pididiachyi M. I. (2019). Sotsialno-profesiinyi rozvytok: kompetentnisno oriantovane navchannia starshoklasnykiv. *Kompetentnisno oriantovane navchannia: vyklyky ta perspektyvy: zbiryk tez I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii «Kompetentnisno oriantovane navchannia: vyklyky ta perspektyvy», Kyiv, 30 veresnia 2019 r. (naukove elektronne vydannia)*. Kyiv : Pedahohichna dumka, S. 104-107.
9. Pididiachyi M. I. (2019). Sotsialno-profesiinyi rozvytok: kompetentnosti starshoklasnykiv ta studentiv. *Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy. Tom VII: Identychnist i svoboda v osviti ta nautsi. Konin – Uzhhorod – Bielsko-Biala – Kyiv: Posvit*, S. 107-110.
10. Pididiachyi M. I. (2019). Sutnist fomuvannia kompetentnostei starshoklasnykiv. *Realizatsiia kompetentnisno oriantovanoho navchannia v osviti: teoretychnyi i praktychnyi aspekty: Zb. naukovykh prats za materialamy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 4 lystopada 2019 r.)*. Kyiv : Ped. dumka, S. 269-272.